

A KÁRPÁTI RAPSZÓDIA

Illés Béla neve tizenhat országban vált egyé a Kárpáti Rapszodiával. Világhírű regénye 1941-ben, a német—szovjet háború kitérését megelőző napon oroszul jelent meg első ízben. Azóta bejárta a földgolyónak legalább a felét. Itthon csaknem kétszázezer példányt ért meg, utána a legtöbbet Csehszlovákiában, ahol nyolc kiadás, meg Kínában, ahol hét kiadás látott napvilágot.

A regénytrilógia most új műfajban tárul majd elénk: a könyv papírlapjairól átvándorol a film kockáira. Ennek a megvalósításáról beszélünk az íróval.

— Tudatában vagyok annak, hogy fenntartással, sőt gyanakvással kell fogadni azt az író, aki sokat és gyakran nyilatkozik készülő munkájáról — mondja Illés Béla. — Mégis megkockáztatom, hogy meséljek a Kárpáti Rapszódia című regényem filmvadászáról — márcsak azért is, mert a munkát nem én végzem. Ami a könyvet illeti, azt eredetileg önéletrajznak szántam. Én még élek, de az a kor, amelyről írtam, már történelem. Szokásomhoz híven, egy anekdotával jellemzem azt, hogy milyen távol került a mi napjainktól az én ifjúságom kora. 1901-ben, vagy 1902-

ben Szolyva faluban egy vasárnap délelőtt szemtanúja voltam, hogy a Schönborn-uradalom intézőségének parancsára annak rendje s módja szerint deresre fektették és megbottoztatták azokat a mezőgazdasági cselédeket, akikre az uradalom egy vagy más okból haragudott. Ez félszázaddal a jobbágyság eltörlése és a deres jogi felszámolása után történt. Nem egyszer és nem véletlenül, hanem rendszeresen, minden vasárnap, templom után.

— 1955 januárjában meglátogattam Szolyvát és az iskolát, amelyben tanultam. Az épület azóta nagyot nőtt, ma már nem tanul egy szobában hat osztály, 80—90 gyerek. Jöttömre összetoborozták az iskola valamennyi gyerekeit, hogy meséljek nekik a múltból. S én meséltem. Mi tagadás, a gyerekek kinevettek, egy szót sem hittek el abból, amit én a régi világról elmondtam. Jó szerencsémre, hallgatóim körében egy 90 esztendőös bácsi is volt: Halmos tanító úr, aki segítségemre sietett. Valami ilyesmit mondott: amikor Béla a tanítványom volt, sosem tudtam, mit higgyek abból, amit beszélt, de most látom, hogy szóról—szóra az igazat mondja. Nem az ő hibája, hanem a tiétek, hogy nem hisztek neki és a miénk is, tanítóké, hogy nem magyaráztuk el nektek kellőképpen, milyen volt az élet 50 évvel ezelőtt.

— Mindez a készülő filmre vonatkozik. Ma már nehéz elképzelni, milyenek voltak a munkásmozgalom kezdő éve, s sokak számára talán az is érthetetlen, hogy tanulatlan erdei munkások és írni—olvasni sem tudó parasztok milyen bátran haltak meg a szocialista eszméért. Amikor én erről írtam: száz meg száz oldal állt rendelkezésemre. Mesélhettem, magyarázhattam, bizonyíthattam. Megvallom, amikor a filmesítés gondolata felmerült, örültem is, félttem is. Azt hittem, hogy az a múlt, amely már olyan messzeségbe tűnt, annyira elvesztette valószínűségét, hogy nem fér bele egy film keretébe. Ma már tudom, hogy belefér, csak érteni kell megvalósításához. Szemem

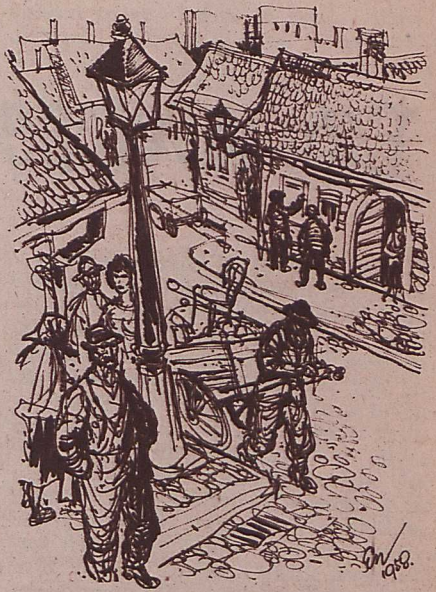

FILMEN

láltára folyik a bűvészműtávkány: amít én csak 40—50 oldalon tudtam megírni, azt Szinetár György, a forgatókönyv írója, néhány szóval, illetve néhány méteren mondja el úgy, hogy semmi sem hiányzik belőle.

— Öszintén szólva, eleinte azt hittem, becsap és nevet rajtam, de hogy mindezt elhiszem neki, de most már megmagyarázza nekem, hogyan fér bele egy falu s egy egész erdő egy gyufaskatulyába. Megértettem, hogy ez nem szemfényvesztés, hanem tudomány és művészet. Megértettem, hogy a film, a forgatókönyvírás önálló művészet, és soha többé eszembe sem jut (amire eddig sokszor gondoltam), hogy egyik napról a másikra forgatókönyvet írjak valamelyik novellámból, vagy regényemből. Igaz, hogy most forgatókönyvtanonc vagyok s meglehet, hogy beletanulok a mesterségbe, amely most elbűvöl. S tudom azt is, hogy még sok baj, sok csalódás, hány értekezlet vár ráink, amíg a Kárpáti Rapszodiából film lesz.

— Mert egy ilyen koprodukción film létrehozása nem gyerekjáték. Két forgatókönyv készül. Az egyik magyar, a másik ukrán. A kettőből lesz a harmadik — a végleges. A kijeui filmgyár és a Hunnia nagyrészt megállapodtak a film menetében, s ha bár mind a két forgatókönyv írója ragaszkodik az alapelképzelésekhez, a végleges forgatókönyv új motívumokkal is gazdagodik. A nehézségeket nem kismértékben növeli az a körülmény, hogy azoknak a városoknak és falvaknak, amelyekről írtam, ma már jobbára csak a nevük maradt meg. A régiakat elsőörte a három háború s az utolsó 15 esztendőben nemcsak új, hanem egészen másfajta, vagyis szocialista városok és falvak születtek. Hiába megyünk el tehát a helyszíne, csak a hegyeket és folyókat látjuk viszont, az élet teljességgel más, mint amelyenről a regényben beszélek. Sőt, a folyókat sem találjuk meg mindet: a Beregszászt kettészelő Vérke, csaknem egészében eltűnt, betongyűrűben folyik majdnem láthatatlanul.

— A film egyrésze Budapesten, Ujpesten játszódik, másrésze pedig Kárpát-ukrajnában és igen kis része Galíciában. A terv az, hogy a filmgyártás főhadiszállása Ungvárott és Munkácson lesz, onnan rándul majd át ezen a nyáron a magyar és az ukrán rendező, hol Budapestre, hol Sztrijbe, hol az erdős Kárpátokba, hol a Tisza partjára. Kárpát-ukrajnában már nagyon várnak minket, minden héten legalább egy levelet kapok: „mikor jöttök már?” kérdéssel. Úgy látszik nagyon szívesen látott vendégek leszünk. Talán érdemes megemlítenem azt is, hogy a munkácsi Rákóczi iskola működik, energikusan követeli, hogy a filmgyártói ott is töltsenek néhány napot. Ha kell, visszaváratásolják nekik a kurucort mindenestül.

— A film forgatókönyvének vajúdása közben megtanultam, hogy takarékoskodniuk kell a szavakkal. E. Kovács Kálmántól, a film dramaturgjától még valamit tanultam. Amikor én valamire azt mondom: hagyjuk ezt, hiszen ilyesmit úgysem lehet lefényképezni, akkor ő csendes rendreutasít és így szól: „Nincs neked akkora fantáziád, hogy olyat eszelj ki, amit a filmművészet meg ne tudna valósítani.”

(G. M.)